

ГЕНЕЗА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

У статті розглядається питання становлення і розвитку вчення про трудову функцію. Автор на основі історичного законодавства і доктринального вчення про розвиток трудового права та трудового законодавства аналізує розвиток трудової функції як правової категорії.

Ключові слова: *трудова функція, трудовий договір, трудове законодавство, праця, рід діяльності.*

В статье рассматривается вопрос становления и развития учения о трудовом договоре. Автор на основе исторического законодательства и доктринального учения о развитии трудового права и трудового законодательства анализирует развитие трудового договора как правовой категории.

Ключевые слова: *трудова функція, трудовий договір, трудове законодавство, труд, род деятельности.*

The article deals with the formation and development of the doctrine of an employment contract. The author, on the basis of historical legislation and doctrinal doctrine on the development of labor law, distinguishes the development of an employment contract as a legal category.

Key words: *work function, employment contract, employment law, labor, kind of activity.*

Вступ. Актуальність дослідження генезису правового регулювання трудового договору зумовлена вдосконаленням правових норм з урахуванням історичних особливостей на певних етапах розвитку відносин трудового характеру. Процес дослідження за допомогою історико-правового методу завжди був актуальним і має важливе значення для ґрунтовного аналізу нинішнього стану правового регулювання трудового договору. Для характеристики розвитку трудового договору варто враховувати історичний аспект, тобто вихідні положення, часові виміри та зміни в правовому регулюванні. Щоб зрозуміти й оцінити важливість всіх дій для досягнення відповідного результату шляхом використання історичного досвіду, слід розглянути це питання та надати висновки.

Звичайно, без врахування генезису розвитку правового регулювання трудового договору усвідомлення цього виду регулювання неможливе. Потрібно мати на увазі, що упродовж значного часового проміжку в історії нашої країни, залежно від економічних умов життя суспільства, а також політичних і правових чинників, по-різному розвивалося регулювання правового характеру трудового договору. У свою чергу, історико-правові дослідження демонструють доцільність удосконалення правового регулювання трудового договору відповідно до європейських стандартів, які є загальновизнаними.

Постановка завдання. Наше дослідження сприятиме найбільш конструктивному вивченню правового регулювання трудового договору, а також дозволить розглянути та проаналізувати досвід позитивного спрямування для покращення функціональної складової частини регулювання трудових правовідносин нині. Дослідження генезису правового регулювання трудового договору дасть змогу виявити основні причини та передумови його виникнення на теренах України. Ретроспективний аналіз правового регулювання трудового договору дозволить визначити позитивне і негативне в практиці його застосування, обґрунтувати його проблеми, які відігравали важливе значення в історичних етапах розвитку регулювання цього договору.

Результати дослідження. Дослідженню історичного розвитку правового регулювання трудового договору було присвячено багато праць. Серед науковців, які займалися вивченням зазначеної проблематики, варто виділити таких вчених, як: Н.Г. Александров, А.К. Безіна, Е.Н. Боднарєнко, Л.Ю. Бугров, Н.Б. Болотіна, П.А. Бущенко, І.С. Войтинський, С.Ю. Головіна, К.Н. Гусов, І.В. Зуб, В.І. Курілов, Р.З. Лівшиць, А.М. Лушніков, В.В. Лазор, П.Д. Пилипенко, В.І. Нікітінський, Ю.П. Орловський, А.С. Пашков, А.Е. Пашерстник, А.І. Ставцева, С.О. Сільченко, Л.С. Таль, В.Н. Толкунова, Е.Б. Хохлов та ін.

В умовах сьогодення трудовий договір має бути важливим інструментом соціального захисту найманих працівників, таким чином, вироблення науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо подальшого вдосконалення законодавства України про працю, формування змісту трудових договорів із дотриманням основних договірних принципів є важливими й актуальними в контексті історичного розвитку договірних відносин між суб'єктами трудового права [1, с. 3]. Тому розкриття правового регулювання трудового договору через призму історичного розвитку є необхідною складовою частиною усвідомлення важливості договірного регулювання праці.

Питання регулювання трудового договору викликало увагу протягом всього історичного періоду розвитку трудових відносин. Важливим є розгляд етапів історичного розвитку правового регулювання трудового договору, запропонованих у науково-правовій літературі. Одним із дослідників, які пропонують періодизацію етапів розвитку регулювання трудового договору, є С.А. Соболев. Вчений розглядав такі чотири періоди становлення трудового договору:

- перший період: початок XII – XVII ст.;
- другий період: XVIII – початок XX ст.;
- третій період: приблизно з 1917 до другої половини 80-х рр.;
- четвертий період: починається приблизно з 1990 р. і не припиняє свій розвиток досі

[2, с. 27].

Кожен представлений період досліджується з урахуванням ряду критеріїв, зміст яких у різні періоди змінюється, дозволяючи виділити особливі риси кожного періоду. Періодизація зумовлена економічним розвитком держави, домінуючою формою власності. У вказаній періодизації можна відзначити як позитивні, так і негативні моменти. Усі визначені вченим періоди мають у своїй основі конкретні історичні етапи, в період кожного з яких відбувалися зміни, які мали вплив на регулювання трудового договору. Вчений приділяє значну увагу трудовому договору починаючи з XII ст., що не зовсім доречно з урахуванням основ, які були закладені в більш рані історичні періоди.

Є.С. Батусова розглядає розвиток правового регулювання трудових договорів, виходячи з наявності загальних і особливих ознак, а саме:

- дореволюційний (з XII ст. до 1917 р.). Тоді формувалися норми про можливість дострокового розірвання договору найму на строк, можливості зміни умов оплати праці в період дії трудового договору, мінімального і максимального термінів договору найму праці. У XIX ст. норми про наймання праці містилися в декількох правових актах Російської імперії. Згодом норми про працю в промисловості були зведені в єдиний акт – Статут про промислову працю 1913 р., який включав в себе і положення про трудовий договір [36, с. 13];
- радянський (з 1917 р. по 1991 р.). Зміст правового регулювання трудового договору набув ряду нових рис порівняно з попереднім періодом;
- сучасний (з 1992 р. і дотепер). Сучасний період розвитку трудового договору почався в 1992 р. і триває досі. З переліку підстав укладення трудового договору було виділено виконання певної роботи, що також передбачає укладення трудового договору на певний строк [37, с. 15].

Представлений історичний поділ передбачає регулювання договірних відносин між суб'єктами трудового права Росії, але, оскільки українські землі тривалий час перебували під владою цієї країни, більшість норм трудового договору є схожими. У наведеній класифікації історичних етапів виділено тільки три, що не може повною мірою розкрити зміст правового регулювання трудового договору.

На думку Л.Ю. Бугрова, доцільно виділяти такі основні етапи:

- становлення трудового договору – договір *locatio conductio* в римському праві;
- XII – початок XVI ст. – редакція Руської Правди про холопства, а також юридичне відображення праці в Псковській судній грамоті і Судебнику 1497 р.;
- XIX – початок XX ст. – перші Кодекси законів про працю, які передбачали юридичних способи залучення до праці в якості робітників і службовців. Кодифікація радянського трудового права на початку 70-х рр. XX ст. в частині питань трудового договору;
- сучасні правові норми регулювання трудового договору [38].

Така періодизація не досить чітко розкриває важливість трудового договору та його регулювання, виходячи з історичних проміжків часу. Таким чином, згідно із поглядами вченого трудового договір виник у римському праві. Дослідник не зазначає конкретні часові рамки кожного з періодів, що не дає змоги визначити їх початок і кінець і потребує доповнення в аспекті встановлення чітких проміжків тривалості. У періодизації Л.Ю. Бугрова трудовий договір розкрито через найбільш стародавній період розвитку трудових відносин і представлено етапи сучасності.

Т.В. Гусліста виділяє такі етапи розвитку законодавства трудового договору:

- у XII – XVII ст. переважають норми, направлені на визначення строку укладення трудового договору, який укладався на визначений час чи передбачав певне виконання роботи;
- у XVIII – на початку XX ст. договір про найм розглядався як договір передачі одним контрагентом іншому відомої майнової цінності у тимчасове користування за певну винагороду;
- з 1917 р. по 1950-ті рр. – положення про трудовий договір закріплювалися в Кодексі законів про працю 1922 р.;
- з 1950-х по 1990-ті рр. більшість працівників працювали згідно з трудовим договором, який укладався на невизначений термін;
- з 1990 рр. – до прийняття та вступу в силу Трудового кодексу Російської Федерації [39, с. 9].

Дослідниця структурно виділила етапи, за якими можливо простежити регулювання трудового договору. Така періодизація є актуальною для українських реалій за винятком останнього етапу, в якому вже йде розгляд нинішнього стану трудового договору в Російській Федерації. Дослідниця спирається на значущі моменти нормативно-правової регламентації трудового договору на українських територіях, які до проголошення незалежності в 1991 р. нашої країни належали до складу Російської імперії та СРСР.

Отже, розглянувши всі попередні історико-правові дослідження вчених щодо правового регулювання трудового договору, можна визначити загальну тенденцію, яка склалася у цьому напрямі. Характерною особливістю всіх періодизацій є те, що перші етапи їх досліджень представлені як загальносвітові тенденції становлення трудового договору в більш давні часи, що є передумовою її поширення на інших територіях, у т. ч. на українських землях.

Детально проаналізувавши позиції науковців щодо періодизації етапів розвитку правового регулювання трудового договору, пропонуємо авторську періодизацію історичних періодів його становлення й розвитку.

- перший етап (до XII ст.) – зародження регулювання трудових відносин трудовим договором;
- другий етап (XII – XVIII ст.) – формування правових особливостей трудового договору;
- третій етап (XVII – XVIII ст.) – закріплення правових норм в актах законодавства країн європейського континенту у сфері регулювання трудового договору;
- четвертий етап (XVIII – XIX ст.);
- п'ятий етап (з 1970-х рр.) – новітній період. Законодавче відображення в Кодексах законів про працю норм трудових правовідносин між суб'єктам трудового права.

Таким чином, розглянувши історію розвитку правового регулювання на сучасному етапі з урахуванням норм законодавства країн європейського континенту, варто виокремити такі особливості п'ятого етапу:

- прийняття Кодексу законів про працю 1971 р. із закріпленням норм трудового договору;
- після прийняття незалежності було внесено низку змін до Кодексу законів про працю, нині триває процес реформування трудового законодавства України;
- регулювання трудового договору в країнах Європи відрізняється залежно від правової системи законодавства.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зауважити, що трудовий договір, враховуючи різні його зміни, існує з найдавніших часів і направлений на регулювання відносин між працівником і роботодавцем. Трудовий договір у науці трудового права розглядається як юридичний факт, що породжує трудові правовідносини, а зміст його передбачає ряд необхідних умов.

Як свідчить світова практика, саме укладання трудового договору чи угоди між суб'єктами трудових відносин є найкращим способом виявлення інтересів і потреб сторін та вироблення рішень. У свою чергу, повний і змістовний трудовий договір є міцною правовою базою для створення належних умов праці, у т. ч. заробітної плати з урахуванням конкретних особливостей діяльності підприємств. На завершення нашого дослідження відзначимо, що історичний досвід правового регулювання трудового договору є корисним для України. Вивчення історичного минулого, досвід, набутий впродовж історичних етапів регулювання трудового договору, не втратили своєї цінності в умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Парпан Т.В. Источные условия трудового договора: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2005. 16 с.
2. Соболев С.А. Очерки по истории трудового договора в России. Ижевск: Издательский дом «Удмуртский ун-т». 1999. 67 с.
3. Батусова Е.С. Правовое регулирование срочных трудовых договоров в России и некоторых зарубежных странах (сравнительно-правовое исследование): автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.05. М., 2014. 30 с.
4. Программа специального курса «Трудовой договор как юридический способ привлечения к труду» / сост. Л.Ю. Бугров. Юридический факультет Пермского государственного университета. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1189542>.
5. Гуслистая Т.В. Срочный трудовой договор: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Москва, 2006. 32 с.

УДК 349.2

ШУРИН О.А.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ**

У даній статті аналізуються проблеми нормативно-правового регулювання збереження та розвитку трудового потенціалу України.

Ключові слова: *трудова потенція, людський потенціал, трудоворесурсний підхід, демографічний підхід, політекономічний підхід.*

В данной статье анализируются проблемы нормативно-правового регулирования сохранения и развития трудового потенциала Украины.

Ключевые слова: *трудова потенція, людський потенціал, трудоворесурсного підходу, демографічний підхід, політекономічний підхід.*

Problems of legal regulation of preservation and development of the Ukraine's labor potential are analyzed in this article.

Key words: *labor potential, human potential, labor-resource approach, demographic approach, polytechnological approach.*

Вступ. Одним із факторів, що впливає на зміст та спрямованість соціально-економічного розвитку будь-якої країни є ефективність формування та використання її трудового потенціалу. Будучи елементом національної економічної системи трудовий потенціал як сукупність можливостей та здібностей економічно активного населення, що використовуються чи можуть бути використані для створення валового внутрішнього продукту, є предметом державного регулювання. У свою чергу державне регулювання – це одна із функцій державного управління, спрямована на створення сприятливих економічних, правових, організаційних умов діяльності комерційних і некомерційних організацій, підприємництва без втручання державних органів в їхню виробничу і фінансово-господарську діяльність, за винятком спеціально передбачених законом випадків [1, с. 90]. Зовнішнім проявом даної функції є державні інструменти (регулятори) – нормативно-правові акти. Саме нормативно-правове регулювання є правовим забезпеченням механізму державного управління, правовим та адміністративним інструментом державного регулювання економіки. Ефективні правові інструменти є основою державної політики, спрямованої на збе-

© ШУРИН О.А. – кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)